

midtpunkt*flyende* Kraft, Centrifugalkraften — Individualismen kalder vi det, naar vi taler filosofisk, og *laissez faire*, naar vi taler økonomisk —, det er den ene Kraft; og den anden Kraft, det andet Instinkt, det er dens Modsætning, den midtpunkt*søgende* Kraft, Centripetalkraften, Socialdriften; det er den, der er den bærende Idé i Socialismen. Disse to Instinkter ligger utvivlsomt i ethvert Menneske. Der er et Instinkt, der stadig driver Mennesket frem imod sig selv, stadig bort fra Følelsen af Individets Sammenhæng med de andre; dette Instinkt ved enhver findes hos ham selv. Men enhver bør ogsaa vide, at dette Instinkts Modsætning ligeledes findes hos ham selv; vi har alle noget, der binder os sammen med andre, med en Del af Samfundet; altsaa, Mennesket er, som Plato allerede sagde, et *politicon*, d. v. s. et Samfundsvæsen; det kan efter sin Natur ikke leve isoleret, i det mindste ikke som sundt og normalt Menneske. Det er disse to Drifter, der begge findes og er virksomme i den menneskelige Natur, som Udviklingen tager i sin Tjeneste for at komme fremad. Og vil vi forstaa, hvordan de virker, skal vi helst studere Tider, hvor henholdsvis den ene eller den anden af disse to Kræfter er ved at løbe Linen ud, saaledes at de ikke længere afbalancerer hinanden, som Meningen maa være, men hvor det ene Princip helt har taget Luven fra det andet.

Ser vi nu paa en individualistisk præget Periode, hvor hver søger sit eget, hvor Egoismen er saa at sige anerkendt Princip, finder vi, at der i saadanne Tider skabes overordentlig meget, meget, der ikke duer, men ogsaa meget, der duer, det er Fremdriftstider, til Dels ogsaa Fremskridtstider, baade i den materielle Økonomi, i Verdens- og Livsopfattelsen, i Politik; alt nyt modtages med Forventning og uden nærmere Undersøgelse, kun fordi det er nyt. Men raser Individualismen videre, ender det med, at det hele flyder fra hinanden, Individualismen kan nok skabe, men den kan ikke samle eller varigt sammenstille, den er ikke konstruktiv i Forhold til Samfundet. Efterhaanden vaagner saa den modsatte Drift i Mennesket, i Samfundet og i Staten, man rejser sig til Selvforsvar, den midtpunkt*søgende* Kraft gør sig gældende i Ideer, i Institutioner, i Lovgivningen, Tiden bliver, om jeg saa maa sige, konservativ, den bliver ugunstigt stemt for Nyheder, den vil Konsolidering, Organisation, den vil Centralisation og fortsætter dermed, indtil ogsaa den midtpunkt*søgende*

Kraft overskrider Balancepunktet og lader Samfundet ende i Forbening med Udsigt til fuldkommen Forstening. Forinden har imidlertid Modsætningen igen begyndt at røre paa sig, og saaledes afløser disse to Kræfter stadig hinanden. Idealet og Meningen med dem er Ligevægt, men den naas kun i korte Perioder, hvis Længde er bestemt ved visse Forudsætninger, men i deres Virksomhed er de altsaa Udviklingens Mekanik, de bringer den fremad.

Hvis nu dette er rigtigt set, saa er det givet, at det Forhold, vi skal undersøge om Koncentration af Produktionsmidler, af anden Kapital og Mennesker i en Grad, som maa gøre en betænkelig, maa være forekommet før i Tiden, saaledes at vi kan lære af de Virkninger, den den Gang har haft. Der staar flere Epoker til vor Tjeneste, men jeg vil vælge en, hvor Forholdet træder særlig stærkt frem, hvor Virkningerne har været frygtelige og omfattende over hele Europa, og hvor de har strakt sig helt op til vor Tid, nemlig til Slutningen af det 18de Aarhundrede, saaledes at der den Dag i Dag findes Levn af dem. Jeg tænker, som allerede nævnt ved en tidligere Lejlighed i denne Samling, paa en 500-aarig Periode fra omtrent det 6te til det 11te Aarhundrede, da Bevægelsen var fuldbyrdet. Jeg kaldte den Gang den Udvikling, som fuldbyrdedes i dette Tidsrum, den største Tragedie, der i vor Kulturperiode var udspillet paa Europas blodige Jord. Jeg bemærkede desuden, at den forløb praktisk talt ganske ublodigt. Tragedien bestod i, at et Samfund af frie Mænd, der var organiseret under Lighedens Princip, og som ejede og drev Jorden, det eneste Produktionselement, i Fællesskab, vendtes om til sin fuldkomne Modsætning, til Feudalsamfundet, der virkeliggjorde Ulighedens Princip, med Jorden i Privateje og hele den tidligere menige Frimandsstand nedsunket til hørige Fæstere og Godsundersaatte.

Jeg vil nu mere udførligt, end jeg gjorde, den Gang jeg sidst omtalte dette Forhold, forklare, hvordan denne mærkværdige, men ublodige Omvæltning gik for sig. Jeg maa saa naturligvis give en Fremstilling af Tilstandene, saaledes som de var ved Periodens Begyndelse, det vil sige, jeg maa give en Fremstilling af Agrarforfatningen, saaledes som den var, da vore gamle Forfædre, Germanerne, trætte af Krig og trætte af Vandringer, slog sig ned paa et eller andet Stykke Jord i den Hensigt at blive der. De tog Jord stammevis. Ved Stamme forstaa